

Ҳ.ВАЌОБОВ, Ў.К.АБДУНАЗАРОВ, А.ЗАЙНУДДИНОВ

**УМУМИЙ ЕР
БИЛИМИ**

Тошкент - 2004

Тақризчилар: география фанлари доктори Қораев С.
география фанлари доктори А.К.Ўразбоев

Мазкур дарслик Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қошидаги Фан ва технологиялар марказининг инновацион бўлими томонидан молиялаштирилган (грант ЗИ – 2 – 03).

Вохобов Х. ва бошқалар.

«Умумий ер билими» университетларининг география мутахассисликлари учун дарслик. «Университет»Тошкент 2004 йил. Дарсликда ўқув дастурига биноан географик қобикни яхлит тизим сифатида тавсифи берилган. Географик қобикнинг бўйлама ва кўндаланг тузилиши, географик қобикдаги ҳаракатлар, унинг ривожланиш тарихи, жамият ва табиатнинг ўзаро таъсири, географик башорат масалалари ёритилган.

Мундарижа

Сўз боши	6
Кириш.	9
1. Фан ҳақида тушунча. Фанлар тизими.	9
2. География фанлари тизими.	10
3. Умумий ер билимининг ривожланиш тарихи.	14
4. Умумий ер билимининг предмети ва вазифалари.	23
5. Табиий географик тадқиқот усуллари	24
I – қисм. Ер ва Олам	28
1 боб. Оламнинг тузилиши	28
1.1. Олам. Осмон жисмлари.	28
1.2. Қуёш тизими. Қуёш.	33
1.3. Қуёш тизимидаги сайёралар ва бошқа осмон жисмлари.	36
1.4. Қуёш тизими ва ундаги осмон жисмларининг келиб чиқиши ҳақидаги тахминлар (гипотезалар).	41
2 боб. Ер Ҷуёш тизимида.	45
2.1. Ер ва унинг ўлчамлари.	45
2.2. Ернинг шакли.	47
2.3. Ернинг ҳаракати ва унинг географик оқибатлари.	50
2.4. Фазонинг Ерга таъсири. Қуёш ва Ер алоқалари.	55
2.5. Магнитосфера	57
II – қисм. Географик қобиқ.	61
3 боб. Географик қобиқнинг тузилиши.	61
3.1. Географик қобиқ ҳақида тушунча	61
3.2. Географик қобиқнинг чегаралари.	63
3.3. Географик қобиқнинг асосий хусусиятлари.	64
3.4. Географик қобиқдаги моддалар ва уларнинг хусусиятлари.	66
3.5. Географик қобиқнинг таркиби ва тузилиш даражалари.	68
3.6. Географик қобиқдаги туташ юзалар, симметрия ва дисимметриялар.	70
3.7. Географик қобиқнинг мустақил ривожланиш хусусияти.	73
3.8. Географик қобиқнинг яхлитлиги ва бир бутунлиги.	74
4 боб. Географик қобиқнинг бўйлама тузилиши.	76
4.1. Ернинг ички ва ташқи қобиқлари.	76
4.2. Литосфера.	81
4.3. Гидросфера.	103

4.4. Атмосфера.	121
4.5. Биосфера.	130
5 боб. Географик қобикнинг кўндаланг тузилиши.	146
5.1. Географик қобикнинг кўндаланг йўналишда табақаланаши.	146
5.2. Минтақавий – зонал тизимлар.	147
III – қисм. Географик қобикдаги ҳаракатлар.	165
6 боб. Ҳаракат манбалари.	165
6.1. Ҳаракат турлари.	165
6.2. Географик қобикдаги иссиқлик манбалари.	166
6.3. Географик қобикнинг радиацион ва иссиқлик мувозанати.	171
6.4. Ер юзасида ҳароратнинг тақсимланиши.	173
7 боб. Атмосферадаги ҳаракатлар.	175
7.1. Ер юзасида иссиқликни нотекис тақсимланиши ва у билан боғлиқ бўлган жараёнлар.	175
7.2. Иссиқлик машиналари.	177
7.3. Ер юзасида босимнинг тақсимланиши ва шамоллар.	180
7.4. Атмосфера ҳаракатининг турлари.	184
8 боб. Географик қобикда сувнинг ҳаракати.	186
8.1. Географик қобикда сувнинг айланма ҳаракати.	186
8.2. Қуруқликда сувнинг айланма ҳаракати.	187
8.3. Океанда сувнинг айланма ҳаракати.	188
8.4. Атмосферада сувнинг ҳаракати.	191
8.5. Хўжалиқда сувнинг ҳаракати.	192
8.6. Географик қобикда сувнинг мувозанати.	193
9 боб Биологик ва биокимёвий ҳаракатлар.	194
9.1. Мавжудотларнинг модда ва иссиқликнинг айланма ҳаракатидаги ўрни ва аҳамияти.	194
9.2. Озуқа занжири. Органик моддалар ва уларнинг мувозанати	197
9.3. Биокимёвий айланма ҳаракатлар.	199
10 боб. Литосферадаги айланма ҳаракатлар.	202
10.1. Ер юзасида моддаларнинг ҳаракати.	202
10.2. Литосферада моддаларнинг ҳаракати.	205
11 боб. Географик қобикдаги даврий ҳаракатлар.	209

11.1. Даврий ҳаракат турлари.	209
11.2. Мажбурий ҳаракатлар.	210
11.3 Мустақил (автоном) ҳаракатлар.	211
11.4 Табиий географик жараёнларнинг даврийлиги.	212
IV – қисм. Географик қобикнинг ривожланиши.	214
12 боб. Криптозойда географик қобикнинг ривожланиши.	214
12.1. Ривожланиш манбалари.	214
12.2. Геосфераларнинг шаклланиши. Криптозой эонида географик қобикнинг ривожланиши.	215
12.3.Ерда ҳаётнинг пайдо бўлиши.	218
13 боб. Фанэрозойда географик қобикнинг ривожланиши.	220
13.1. Палеозой ва Мезозой эраларида географик қобикнинг ривожланиши.	221
13.2. Кайнозой эрасида географик қобикнинг ривожланиши.	223
13.3. Географик ўзгаришнинг тасвирлари даврда ривожланиши.	225
V–қисм. Умумсэйравий географик жараёнларни бошқариш-нинг асослари.	229
14 боб. Географик қобикнинг инсон томонидан ўзлаштирилиши ва уни бошқаришнинг асослари	229
14.1. Инсонни географик қобикнинг асосий таркибий қисмларига таъсири.	229
14.2. Антропоген ва табиий антропоген комплекслар	233
14.3. Географик муҳитни бошқариш тизими (мониторинги)	234
14.4. Иссиқлик ва моддаларнинг техноген оқимини бошқариш.	236
15 боб. Географик қобикни фаолиятини ва ўзгаришини башоратлаш	242
15.1. Башорат ҳақида тушунча	242
15.2. Географик башорат усуллари	247
15.3. Географик башорат турлари	251
Адабиётлар рўйхати	256